

Голові Разової спеціалізованої вченої ради
PhD 8534 Запорізького національного
університету, доктору юридичних наук,
професору Макаренкову Олексію
Леонідовичу

ВІДГУК

**офіційного опонента - доктора юридичних наук, доцента
Тихомирова Дениса Олександровича на дисертаційну роботу Калугіної
Інни Олегівни на тему «Теоретико-правові засади формування
антикорупційної правової політики в Україні», подану на здобуття
освітньо-наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081
«Право»**

Актуальність дисертаційного дослідження. Розробка і здійснення ефективної скоординованої політики протидії корупції, яка сприяє участі суспільства, відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й невідкупності, прозорості й відповідальності є одним із обов'язків кожної держави, який закріплено ст. 5 Конвенції ООН проти корупції. Саме тому формування ефективної антикорупційної правової політики є ключовим напрямом правової політики України.

Актуальність формування антикорупційної правової політики підсилює і європейська та євроатлантична інтеграції України, оскільки ефективна антикорупційна правова політика, яка передбачає системні, науково обґрунтовані, дієві напрями й засоби запобігання й протидії корупції на всіх рівнях є важливою запорукою інтеграційних процесів. Крім того, в умовах повномасштабного вторгнення антикорупційна правова політика як важливий складник і напрям діяльності Української держави стає потужним

важелем, який слугує відновленню територіальної цілісності й суверенітету України, закладає підґрунтя європейської та міжнародної підтримки. Саме тому, дисертаційне дослідження Калугіної І.О. присвячене актуальній темі, яка має практичне й теоретичне значення.

Актуальність теми дослідження підтверджується і її відповідністю Плану наукових досліджень юридичного факультету Запорізького національного університету на 2016-2020 та 2020–2025 роки, проєкту «Загальноєвропейська конвергенція правових, економічних та культурологічних основ попередження корупції» номер проєкту 611790-EPP1-2019-1-UA-EPPJMO-MODULE в межах напрямку «Жан Моне» (Jean Monnet) Програми ЄС Erasmus+ за підтримки Виконавчої агенції з питань освіти аудіовізуальних засобів і культури ЄКЄС (EACEA EU), проєктів прикладних досліджень з фінансуванням за рахунок коштів Державного бюджету України «Інституціоналізація антикорупційних трансформацій законодавства і практики його застосування у сфері публічно-правових відносин в Україні» (2020-2022 рр., 0120U102041), «Елімінація корупційних загроз національній безпеці України інструментами міжнародного права із застосуванням цифрових технологій» (2023-2025 рр., 0123U100979).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Результати дисертаційного дослідження Калугіної І.О. є обґрунтованими, оскільки вони отримані завдяки використанню досить значної кількості відповідних наукових джерел, емпіричної та нормативно-правової бази дослідження, адекватних методів наукового пошуку. Джерельну базу дисертації складають 509 наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правових актів та інших правових документів. Емпіричну базу дослідження становлять антикорупційні стратегії та програми, довідкові видання, статистичні дані, рейтинги, індекси, експертно-аналітичні, соціологічні дослідження, що здійснюються науково-дослідними інститутами, організаціями (міжнародними і національними).

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечена обсягом та різноманітністю опрацьованої джерельної бази, використанням предметно обумовлених підходів і методів наукового пізнання, логічним і послідовним викладенням матеріалу.

Структура дисертації відповідає меті та завданням, які поставила перед собою дисертантка (с. 22). Зокрема, розділ 1 дисертації присвячено аналізу генези осмислення корупції та антикорупційної політики, узагальненню й систематизації основних наукових підходів і аспектів їх дослідження у сучасній юридичній науці; обґрунтуванні методології дослідження та уточненню понятійно-категоріального апарату дослідження антикорупційної правової політики. Надалі Калугіна І.О зосереджує увагу на дослідженні поняття, змісту і співвідношення антикорупційної політики та антикорупційної правової політики; виокремлює їх спільні риси; характеризує нормативно-правові засади формування антикорупційної правової політики в Україні та суб'єктів її реалізації та аналізує зміст стратегічного планування антикорупційної правової політики в Україні. Завершується дисертація розглядом і узагальненням сучасного зарубіжного досвіду формування та реалізації антикорупційної правової політики та обґрунтуванням напрямів і засобів оптимізації формування антикорупційної правової політики в Україні в умовах євроінтеграції. У висновках до розділів та дисертації, як і належить, сформульовано найбільш важливі положення щодо теоретико-правових засад формування антикорупційної правової політики в Україні.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження І.О. Калугіної свідчить, що її автор, здатний застосовувати різноманітні підходи й методи наукового пізнання, логічно і послідовно аналізувати та викладати теоретичний, практичний і нормативний матеріал, формулювати виважені та узагальнені висновки. Дисертантка, з повагою ставлячись до усталених

наукових підходів, висловлює і аргументує власну позицію, обґрунтовує її, посиляючись на положення міжнародних і вітчизняних правових актів.

Достовірність та наукова новизна. Положення, результати та висновки, які виносяться на захист, відзначаються достовірністю та науковою новизною. Авторіві здебільшого вдалося забезпечити належну наукову новизну висунутих положень, сформульованих висновків і рекомендацій, яка полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням теоретико-правових засад формування антикорупційної правової політики в Україні.

У дисертації висунуто й обґрунтовано низку важливих для юридичної науки положень, висновків і узагальнень. Дисертантом уперше проаналізовано генезу осмислення корупції та антикорупційної політики, виокремлено та охарактеризовано п'ять основних етапів, кожний із яких має свої особливості та продемонстровано трансформацію загальних уявлень про корупцію як стан моральної деградації суспільства до комплексного аналізу причин, змісту й наслідків корупції, результатом якого стають її легальне тлумачення, прийняття комплексу нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання і протидію корупції на міжнародному, європейському та національному рівнях, розробка і реалізації антикорупційних політик (антикорупційних стратегій) у зарубіжних країнах, у т.ч. антикорупційної правової політики України; обґрунтовано спільні риси антикорупційної політики й антикорупційної правової політики за критеріями сфери охоплення, інструментарію, підходів і методів реалізації та основними суб'єктами, виокремлено особливості антикорупційної правової політики;

На увагу заслуговує авторська інтерпретація поняття «антикорупційна правова політика», яка тлумачиться як особливий різновид державної та правової політики, що відображає правову стратегію й тактику у сфері запобігання й протидії корупції, є науково обґрунтованою, послідовною, системною діяльністю інститутів та органів держави (насамперед, антикорупційних) та виокремлення її атрибутивних рис.

Дисертантом удосконалено низку положень, зокрема, положення про співвідношення понять «державна політика», «антикорупційна політика» та «антикорупційна правова політика», яке розкривається через співвідношення категорій загальне, особливе, одиничне; положення, що нормативно-правові засади формування антикорупційної правової політики в Україні тісно пов'язані з тлумаченням корупції як глобальної комплексної проблеми, прийнятими правовими актами, спрямованими на запобігання й протидію корупції на трьох рівнях – міжнародному, європейському та національному, визнанням і впровадженням міжнародних і європейських антикорупційних стандартів, що втілюються у статичному й динамічному аспектах антикорупційної правової політики. Наукову й практичну цінність мають обґрунтовані дисертантом положення про основні напрями й засоби оптимізації формування й реалізації антикорупційної правової політики на нормативному, інституційному рівнях та на рівні реалізації антикорупційної правової політики.

У дисертаційному дослідженні подальшого розвитку дістали положення: про основні напрями й аспекти дослідження корупції та антикорупційної політики у сучасній вітчизняній та зарубіжній юридичній науці; висновки про основні напрями формування та розвитку антикорупційної правової політики у зарубіжних країнах. Практичну спрямованість має здійснена дисертантом характеристика основних проблем у формуванні й реалізації антикорупційної стратегії та антикорупційної правової політики в Україні на нормативному, інституційному рівні та на рівні її реалізації.

Наукове і практичне значення одержаних результатів. Дисертаційне дослідження І.О. Калугіної та одержані автором результати можуть бути використані у правотворчій та правозастосовній діяльності, низка положень і пропозицій може стати частиною політик і заходів, спрямованих на оновлення вітчизняного законодавства у сфері запобігання й протидії корупції, розробки антикорупційних стратегій, формування правової

культури українського суспільства, окремих його груп, насамперед правової культури суддів, публічних службовців у напрямі формування нульової терпимості до будь-яких проявів корупційних діянь; у науково-дослідній діяльності для подальшої розробки теоретичних і прикладних проблем формування антикорупційної правової політики в Україні; у навчальному процесі матеріали можуть бути використані при підготовці навчальних і навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Теорія держави та права», «Судові та правоохоронні органи України», галузевих юридичних наук та викладанні відповідних навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах України (акт впровадження Запорізького національного університету від 23.01.2025 р.).

Стан оприлюднення результатів дослідження. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, викладені у 10 наукових працях, з них 5 – статей (2 у співавторстві), 5 тезах виступів та доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Дискусійні питання та зауваження щодо змісту дисертації. Зважаючи на належний рівень здійсненого дисертантом дослідження, необхідно відмітити наявність в тексті дисертації, як це притаманно теоретично насиченим і методологічно складним працям, окремих дискусійних положень, які потребують уточнень і роз'яснень проблемного і термінологічного характеру, можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час захисту дисертації:

1. У підрозділі 1.1 автор, досліджуючи генезу осмислення корупції та антикорупційної політики, виокремлює п'ять основних етапів та їх особливостей (с. 54-57). Водночас, на с. 113 дисертантка наводить періодизацію історії становлення антикорупційної політики, запропонованої А. Новаком.

Додаткового пояснення потребує питання щодо зв'язку та співвідношення пропонованих автором основних етапів та періодизації історії становлення антикорупційної політики, запропонованої А. Новаком.

2. Автор дослідив і систематизував нормативно-правові засади формування антикорупційної правової політики в Україні та суб'єктів її реалізації (підрозділ 2.2), проте замало уваги було приділено впливу Вищого антикорупційного суду на формування та реалізацію антикорупційної правової політики в Україні.

Під час прилюдного захисту потребують роз'яснення проблемні питання діяльності Вищого антикорупційного суду щодо формування й реалізації антикорупційної правової політики в Україні.

3. У площині суб'єктів формування та реалізації антикорупційної правової політики в дисертації наголос робиться на антикорупційних органах, насамперед таких, як: Національне агентство запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Вищий антикорупційний суд (ВАКС), Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), значення яких в цьому контексті є незаперечним.

Водночас в сучасних умовах зростає значення та роль інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації антикорупційної правової політики, на які звертає увагу дисертант, зокрема в контексті результатів Аналітичного звіту щодо взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства у протидії поширенню корупції в Україні та Індексу сприйняття корупції–2023.

У зв'язку з цим постає питання: Які, на думку дисертанта, напрями й засоби діяльності інститутів громадянського суспільства є найбільш ефективними в процесі формування та реалізації антикорупційної правової політики в Україні?

Проте ці зауваження мають дискусійний характер, стосуються здебільшого не концептуально важливих висновків і положень автора, а окремих аспектів їх обґрунтування та не впливають на високу позитивну оцінку дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані

автором.

Оформлення дисертації. Дисертація написана літературною мовою, що значною мірою компенсує деякі стилістичні, орфографічні й технічні погрішності тексту дисертації.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України.

Дисертація Калугіної І.О. на тему «Теоретико-правові засади формування антикорупційної правової політики в Україні» є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретико-правових засад формування антикорупційної правової політики в Україні. Робота відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 травня 2024 року № 507) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами і доповненнями від 03 травня 2024 року № 507), а її авторка – Калугіна Інна Олегівна – на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, доцент, професор
кафедри теорії, історії та філософії права,
Національна академія внутрішніх справ**

Денис Тихомиров